

Schoonheid en teloorgang

De x-factor van Doel

[tekst] **Caroline Piek**

Grote bulldozers breken het ene pand na het andere af. Het Belgische dorpje Doel moet plaatsmaken voor de uitbreiding van de Antwerpse haven. In de half verlaten straten struinen menige dag tientallen nieuwsgierige fotografen rond. Wat maakt Doel zo interessant dat elke beeldmaker er wel een keer geweest wil zijn?

Fotodok, de organisatie die zich vanuit Utrecht inzet voor documentaire fotografie, presenteert een dubbeltentoonstelling op het Epson Fotofestival Naarden en in Utrecht over de immense populariteit van dit kleine dorpje. De aanpak is een case study naar de verschillende manieren waarop fotografen een zelfde onderwerp vastleggen.

In het Belgische plaatsje aan de Schelde wonen nu nog welgeteld ongeveer 200 mensen. Een mengelmoes van de oorspronkelijke bewoners, zigeuners en krakers. Veel huizen zijn getransformeerd tot stoffige bouwvallen, doordat menigeen de problemen niet afwacht en is weggetrokken. Doel dreigt namelijk al sinds de jaren '70 met de grond gelijk gemaakt te worden om plaats te maken voor het Saefthingedok, een uitbreiding van de Antwerpse haven. Hieruit is een politiek gevecht ontstaan tussen de gemeente en de huidige bewoners, die koste wat het kost Doel willen sparen. Door vertraging van de bouw van het containerdok, heerst er nog steeds grote onzekerheid over de toekomst van het dorpje. Volgens de laatste berichten moeten alle bewoners vóór augustus 2009 hun koffers gepakt hebben. Het bulldozergeweld houdt ondertussen aan in de straten. De leefbaarheid van Doel is ver te zoeken, veel huizen worden gemarkeerd door muren vol graffiti, ingeslagen ramen en achtergelaten,

verweerde meubels. Alle winkels, op één elektronicazaak na, zijn verdwenen. In het weekend zijn er slechts twee cafés open voor toeristen die een wandeling maken langs de Schelde-oever.

Fotodok presenteert in een tentoonstelling op het fotofestival in Naarden beweegredenen van fotografen om een bezoek te brengen aan dit half leegstaande dorp. Door zo'n duizend beelden te tonen van zowel amateurs, studenten als professionele fotografen doet Fotodok visueel onderzoek naar de vraag waarom verschillende fotografen telkens weer naar een bepaalde plek trekken en wat iets tot een goed verhaal maakt voor een fotograaf. Volgens Femke Lutgerink van Fotodok is Doel door een combinatie van factoren in trek: "Er is sprake van menselijk leed en het dorp staat bijna leeg. Ook niet onbelangrijk is het feit dat het dorpje 'om de hoek' ligt." De vervallen sfeer en het verhaal achter het dorp hebben een enorme aantrekkingskracht op fotografen. De andere tentoonstelling die Fotodok presenteert – in de Academiegalerie in Utrecht – is een serie over Doel van documentair fotografe Isabelle Pateer. Zij stelt dat fotografen niet meer uit het dagelijkse straatbeeld zijn weg te denken: "Het varieert van fotografiestudenten die voor het genre reportage een reeks komen maken over het dorp, tot fotojournalisten die freelance en/of in opdracht van de krant vooral de actuele waarde van het dorp in beeld brengen. Ook zijn er autonome fotografen die het gegeven gebruiken om in een gemuteerde vorm hun visie op dit gegeven weer te geven."

© Isabelle Pateer

De schoonheid van verval

Het dorpje is vooral een mekka voor de liefhebbers van de zogenaamde 'Urban Exploration'. Op Flickr is zelfs een speciale community opgericht, waarop fotografen zich kunnen aanmelden voor groepsexcursies richting Doel. De term Urban Exploration betekent letterlijk niets meer dan het onderzoeken van de stedelijke ruimte. Maar in de praktijk gaat het om het ongezien verkennen van leegstaande, vervallen gebouwen, die meestal door de overheid tot verboden gebied zijn verklaard. Het is de zweem van geheimzinnigheid en illegaliteit die dit fotografische genre zo populair maakt onder (amateur)fotografen. Aan het rondzwerven door Doel is overigens weinig illegaals. Je loopt geen risico door de politie te worden opgepakt als je wordt opgemerkt in een van de leegstaande panden. Je wordt hoogstens opgeschrikt door een collega-fotograaf die binnenstapt. Doel wordt ook wel een tikkeltje gekscherend 'Urban Exploration voor beginners' genoemd. Voor fotografen is het de ideale locatie om op een verantwoorde manier op 'Urbex'-avontuur te gaan.

© Isabelle Pateer

Volgens Pateer vormt Doel een magneet voor grote groepen amateurfotografen die erop uit zijn de schoonheid van verval vast te leggen. Veel fotografen die werk voor de tentoonstelling inzonden, benadrukken de esthetische kant van de schrijnende situatie waarin Doel zich tegenwoordig bevindt. Ingeslagen ramen, kapotte banken en achtergelaten knuffels worden als een soort stillevens gepresenteerd, waarbij het verhaal achter het verval enigszins op de achtergrond raakt.

Overigens trekt die benadering ook professionals. Zo had fotograaf Jaap Bijsterbosch als doel in zijn fotoserie de 'ziel' van Doel vast te leggen: "Die zocht ik in de sporen die de mensen en de tijd hadden achtergelaten. De ziel van Doel is voor mij teleurgang. Een aftakelingsproces van een dorp als gevolg van een politiek besluit en de daarmee optredende leegstand, erosie van de tijd en de vernielzucht van sommige krakers. Kortom verval." Als Bijsterbosch verval fotografeert, benadert hij dit altijd van de esthetische kant: "Ik draai om mijn onderwerp heen, verplaats mijn statief of kom later terug als het licht anders staat. Ik ben altijd op zoek naar zowel de schoonheid als de treurigheid van vergankelijkheid."

Het verlaten café waarin Bijsterbosch terecht kwam tijdens zijn bezoek aan Doel, heeft een onuitwisbare indruk op hem gemaakt: "Er stond een deur open, ik liep de muf ruikende ruimte binnen. Overal lagen en stonden stoelen. Op de grond lag een lint met de tekst

'Prettige Kerstdagen'. Op het podium stonden nog wat decorstukken van een toneelstuk." Voor Bijsterbosch viel alles op zijn plaats in de triestheid van de plek: "Dit was het Doel van 2008. Het feest was voorbij." Om deze vervallen plekken vast te leggen, maakte Bijsterbosch gebruik van zijn vaste gereedschap: een 6x6-camera, een statief en zwartwitfilm. In zijn fotoserie van Doel was hij op zoek naar een bepaalde essentie. Bijsterbosch koos bewust voor zwartwit en een zo neutraal mogelijk filmformaat: vierkant. Ook zou hij nooit kunstlicht of vervreemdingstechnieken toepassen. Bijsterbosch: "Het is mijn diepe overtuiging dat lelijkheid beter tot uitdrukking komt als het zo mooi mogelijk wordt gefotografeerd."

Een documentaire kijk op Doel

Als een aanvulling op de tentoonstelling in Naarden presenteert Fotodok een tentoonstelling rond de documentaire fotografie van Isabelle Pateer. In deze presentatie staat het verhaal van Doel veel meer centraal. Voor de documentaire fotoreeks 'Unsettled' begon Pateer drie jaar geleden in Doel te fotograferen. Pateer is afkomstig uit de omgeving van Doel en onder de indruk van het verhaal achter het dorp. In 2006 was het feit dat het dorp moest verdwijnen niet nieuw meer, maar Pateer zag er nog voldoende perspectief in: "Ondanks dat sinds 1995 bekend was dat Doel zou moeten verdwijnen, bestond er nog veel onduidelijkheid over de omvang en het definitieve karakter van de plannen. Het gegeven van Doel

is vooral interessant doordat het een lokaal voorbeeld is van een internationale tendens waarbij dorpen moeten verdwijnen voor industriële doeleinden. Dit karakter levert een interessante combinatie op van een lokaal specifiek gegeven, maar met een internationale situering."

De titel van Pateers project zegt al genoeg: Ontheemd. Kinderen en jongeren met een onzekere blik kijken je aan. Op de achtergrond de verlaten straten van Doel. Uit de foto's spreekt de wrange, ongemakkelijke situatie waarin de dorpsbewoners zich bevinden: "Om in mijn portretten dit gegeven te benadrukken, heb ik de jongeren gefotografeerd op plekken of in situaties waarbij iets wringt." Zo zien we in een waarschijnlijk verder lege kamer een meisje op een kaal bed zonder matras liggen, haar voeten op een kaal stuk hout en haar blik op oneindig. Met de combinatie van confronterende

© Jaap Bijsterbosch

portretten en locatiebeelden draagt Pateer het verhaal over Doel uit. De portretten en locatiebeelden dragen een symbolische betekenis uit, eerder dan dat de serie een journalistiek verslag geeft over de situatie in Doel. Het element tijd speelt overigens een belangrijke rol in de fotoreeks. Veel geportretteerde jongeren zijn inmiddels verhuisd en de uitbreidingswerken van de haven worden steeds duidelijker zichtbaar. Pateer legt de ontwikkeling in Doel nog steeds vast, waarbij zij zich ergens tussen de journalistieke en autonome fotografie opstelt: "Mijn foto's berusten op feiten, maar ik druk er wel mijn persoonlijke stempel op."

Actief als bezoeker

Bezoekers worden door Fotofestival Naarden en Fotodok uitgenodigd actief deel te nemen aan het beantwoorden van de gestelde vragen. Alle beelden op de tentoonstelling in Naarden worden op

semi-wetenschappelijke manier gecategoriseerd, waarbij je als bezoeker wordt uitgenodigd zelf vragen te stellen over het hoe en waarom van de grote hoeveelheden foto's. Tijdens het debat kun je als fotograaf mee discussiëren over Doel en de vraag waarom een onderwerp zoveel fotografen trekt. En wie dan nog steeds niet genoeg heeft van het dorpje, kan er natuurlijk zelf ook een bezoekje aan wagen. Wel opletten voor de hordes fotografen. 📷

Fotodok presenteert:

Unsettled, Isabelle Pateer
Academiëgalerie, Utrecht

9 mei t/m 6 juni, opening 8 mei om 17 uur

Minrebroederstraat 16, Utrecht

Openingstijden: wo-za van 12 – 17 uur

Doel, Fotofestival Naarden

16 mei t/m 14 juni

Debat Fotodok op Fotofestival Naarden: 22 mei

Voor meer informatie zie www.fotodok.org en
www.fotofestivalnaarden.nl

© Jaap Bijsterbosch

PHOTAL